

Олекса Прокопчук (1921 - 1944)

Суховоля... Поліське село
на Житомирщині. Навколо ліс
та ліс. Задумливі і таємничі.
Про що вони гомонять у тихім
надвечір'ї, коли сонце кладе свою
останню позолоту на скроні
високих дерев? Чи не про те, як
їхніми стежками давно колись, під
час війни, ходив разом зі своїми
бойовими побратимами юнак із
поетичною душею?!

...Олекса Прокопчук. Про нього,
партизанського поета, я вперше
прочитав ще в 1962 році
на сторінках «Літературної газети»
(нинішня назва «Літературна
Україна»). Із неї довідався,
що він брав участь у звільненні
Костополя від німецько-
фашистських загарбників
14 січня 1944 року
і був смертельно поранений
на лівому березі Замчиська,
поблизу залізничного переїзду

Щоб дізнатися більше про нього, я на-
діслав листа в с.Суховоля Новоград-
Волинського району Житомирської об-
ласті. Відповів молодший брат Олекси
Антон. Він розповів про дитинство юно-
го поета, про його партизанські будні.

Народився Олекса Григорович Про-
копчук 5 червня 1921 року в селянській
родині. Нелегка доля випала багатодіт-
ній сім'ї, на очах якої відбувалися роз-
куркулення, насильницька колективіза-
ція, голодомор, репресії. Беручим до
навчання та фізичної праці виростав
хлопець. На відмінно закінчив семиріч-
ну школу в рідному селі. Захоплювався
художньою літературою, зокрема пое-
зією. «Бувало, як сяде читати, не докла-
чешся, - згадує брат Антон. - Вірші почав

відмовляв... Брав участь у підриві
мостів, ешелонів. Був завжди стрима-
ний, серйозний, дисциплінований».

У своїх спогадах Столярчук розпо-
відав, як Олекса потрапив у його загін.
«Ми саме сіли відпочити після важкого
переходу. Раптом зашумів очерет. Хтось
звів автомат, але я сказав, щоб почека-
ли. Я не відразу впізнав Олексія... Тоді
він потрапив під ворожі кулі і був пора-
нений в обидві ноги. Втратив багато
крові, ми зробили йому перев'язку. Коли
Олекса одужав, написав рапорт, щоб
його залишили в нашому загоні». (Вико-
ристані матеріали Володимира При-
ходька, колишнього вчителя української
мови та літератури Малостидинської се-
редньої школи, випускника Рівненсько-

йти. Проте партизани наполегливо про-
сувалися вперед. Треба було вибити
гітлерівців з укріплень, звідки вони поли-
вали вогнем наступаючих.

Партизани гранатами та автоматними
чергами прокладали собі шлях. Один за
одним чулися вибухи. Раптом воїн атле-
тичної будови кидає в'язку гранат у воро-
жий дзот. Вогнева точка захлинулася,
але й сам упав, прошитий чергою з куле-
мета.

Другу вогневу точку, яка знаходилася
неподалік річки Замчисько, змусили за-
мовкнути Олекса Прокопчук і Олек-
сандр Столярчук. Гітлерівці у паніці по-
чали відступати. Олекса рішуче підніма-
ється для чергової перебіжки і... падає
на сніг. Його, важко пораненого в живіт і
руку, неприємного, забрали в санпункт
для невідкладної допомоги. А коли опри-
томнів і розплющив очі, попросив това-
ришів, щоб зберегли його зошит із
віршами і щоденник, який вів під час
тривалих походів.

Юнак помер од смертельної рани. Це
сталося 14 січня 1944 року. Невідомо,
однак, де він похований. На початку 70-
х рр. минулого століття сестра Олекси
Олександра Григорівна разом із своїм
чоловіком приїжджала в Костопіль. Вона
хотіла дізнатися, де могила брата. Їх тоді
запросили на зустріч із літтуртківцями
середньої школи № 1 ім. Т. Г. Шевченка.
Ті, хто був присутній, очевидно, назав-
жди запам'ятали її хвилюючу розповідь
про страшні події воєнного лихоліття.
Вона з болем у серці згадувала про те, як
фашисти одного разу проводили облогу
в їхньому селі, шукаючи партизанів:

«Була неділя. По селу рознеслася чутка,
що карателі ходять від хати до хати. До-
дому прибіг брат Олекси Антон і крик-
нув до сестри Марти:

- Тікай у ліс! Німці!

У нашій хатині більше нікого не було.
Мати пішла до церкви. Не послухала сес-
тра застереження, залишилася вдома.
Гітлерівці оточили хату з усіх боків і...
підпалили. Не вдалося Марті вийти жи-
вою з пекельного вогню. Сусіди чули її
страшний передсмертний крик...»

Неповних 23 роки прожив Олекса Про-

І не настане смерть собача
Він буде грабить, що побачить.
Фашист грабіжник дуже вмілий,
Він має досвід в цьому ділі:
Спочатку просто пограбує,
А потім ще й оподаткує.
Оподаткує вашу хату,
Собака є - давайте плату,
Може, є у вас ще кіт -
Так теж податочок платіть.
За те, що ти живеш на світі,
Повинен також заплатити.

***

Тісно німцям на Вкраїні,
В Білорусі скрутно.
Навіть Гітлеру в Берліні
Щось на серці трудно.

З страху ломить Гітлер руки,
В злості рве чуприну
І бурмоче по-німецьки
Щось про Україну.

У словах цих лють безсила,
Очі, мов у звіра...
Це йому так партизани
Наші нарobiliли.
1943 р.

КЛЯТВА МАТЕРІ-ВІТЧИЗНИ

Налетіли круки на Вкраїну,
Застогнала квітуча земля,
І промовила матінка сину:
«Бий круків, поки сила твоя.

Поки серце в грудях в тебе б'ється,
В жилах грає кипучая кров.
Хай рука у бою не здригнеться,
Тобі шана моя і любов.

У бою будь безмежно сміливий,
Без жалю знищуй всіх ворогів.
Звільниш ти свої рідні ниви,
Звільниш села й міста дорогі!

Підеш, сину, вперед ти завзято
Із тобою ще інші сини.
Вас мільйони, вас, сину, багато,
Ви пройдете в диму і в огні.

Вас не спинить ніщо: ні пожари,

писати ще десь у 8 класі. мені доводилось їх читати. На жаль, з того, що Олекс писав тоді, нічого не збереглося, все згоріло».

За 8 км од Суховолі, в селі Пищів, продовжив навчання в десятиріччі. Під час літніх канікул працював у колгоспі.

Ранні вірші здібного хлопця були проінтуйовані ніжною любов'ю до рідної природи, до людей праці. Після отримання атеста-та про середню освіту почав працювати вчителем початкових класів у с. Деражня Новоград-Волинського району. Напевно, плекав мрію продовжити навчання у вузі. Його вабила література, поетичне слово. Але раптово вибухнула війна і перешкодила здійснити задумане. Чутливий до чужого горя двадцятирічний юнак не міг спокійно спостерігати, як німецькі загарбники знущалися з людей, убивали ні в чому невинних, грабували. «Що завгодно, тільки не бездіяльність!» - рішуче заявив Олекс найближчим друзям-однодумцям. І він разом із братами Герусами - Василем та Іваном - організували підпільну групу.

У хаті Прокопчуків замаскували радіоприймач, який часто прослуховували. Почуту інформацію записували. Листівки поширювали серед населення. Так тривало десь до кінця 1942 року. А коли у ближніх лісах з'явилися партизани, хлопці влилися в їхні ряди.

У Пінських лісах, як розповідає брат Антон, невеликий загін месників оточили німці. Довелося пробиратися з допомогою гранат. Чергою з автомата було поранено Олексу. Опинився у неглибокій ямі. Опритомнівши, побачив неподалік себе ворогів, які обідали. Дві гранати кинув у їхній бік і почав косити з автомата.

Німців охопила паніка. Вони не знали, хто і звідки стріляє. Заклекотіли фашистські міномети. Олексу прикидало землею - сховало од ворожих очей. Коли чужинці відійшли, юнак перев'язав ногу. Спочатку трохи йшов, потім повз. Його підбрали білоруські селянки. Знесиленого, обірваного, ледве схожого на людину, принесли додому. Доглядали, мов за рідним. Піклувалися і допомогли зв'язатися з партизанами.

Згадує Олександр Столярчук, товариш Олекси по зброї, командир диверсійно-підривної групи: «То був хорощий хлопець. Він більше діяв, ніж говорив. Завжди хотів йти на завдання, я йому не

го педінституту».

Після лікування Олекса Прокопчук знову став у ряди месників, виконував небезпечні доручення. Доля водила його партизанськими стежками Житомирщини, Білорусі, Рівненщини. Довготривалі важкі переходи. Автомат на грудях, а в душі - вогонь ненависті. Іде і скандує віршовані рядки:

*Я зберу всіх синів Батьківщини
У міцну партизанську сім'ю.
Помстимось ворогам за руйни
І за сльози, за муку твою!*

Під час невеликого перепочинку не гаяв жодної хвилини. Із похідної сумки виймав зошит, і тоді лягали на папір гострі сатиричні рядки, в яких початкуючий автор ідко висміював грабіжницьку політику гітлерівської зграї:

*Така в грабіжника натура,
Поки не злізе з нього шкура
І не настане смерть собаці,
Він буде грабить, що побачить.*

Коли схилився над блокнотом невисокий на зріст руський привітний хлопець, товариші знали: Олекса знову взявся за перо і читатиме їм новий вірш.

У містах і селах з'являлися листівки, написані молодим поетом. У них заклик «бити круків». І летіли під укіс ворожі ешелони. Його поетичні рядки додавали сили тим, хто боровся проти загарбників. Під ударами військ 121-ої Гомельської стрілецької дивізії генерал-майора А.Д.Червонія і партизанського з'єднання С.Ф.Малікова німецькі окупанти відкочувалися на Захід. Але Костопіль ще був у руках фашистів. «Як сьогодні, стоїть в очах німецький спосіб укріплення важливих опорних пунктів... Високі подвійні дерев'яні стіни, засипані всередині землею. Окопи, ходи сполучень та бійниць, на перший погляд, були неприсутні. Такі стіни стояли і з боку Сарн. А перед цією стіною стояв завод, здається, смолоскипидарний», - згадує учасник боїв за Костопіль, командир взводу М.Г.Мотренко, уродженець села Миротин Здолбунівського району.

Олекса Прокопчук у вірші «Надія» висловлював віру в те, що «тяжкі дні минуть в завзятій боротьбі» і «прийде час жаданої доби» - настане перемога. Але сам не дожив до неї...

Була морозна ніч. Бій за Костопіль розгорівся на світанку 14 січня 1944 р. біля залізничної колії. Пронизливий вітер проймав до кісток. Щораз важче стало

за Костопіль, він був посмертно нагороджений медаллю «За відвагу». Залишився зошит із віршованими творами і поштовкі від часу листівки та газети з його поетичними рядками. Не все, звичайно,

в них досконале, «відшліфоване»: на це не вистачало часу. Однак написані вони від щирого серця, рукою патріота.

Відтоді через кілька днів мине 70 років. Але костопільчани бережуть світау пам'яті про мужнього поета. Його іменем названа одна з вулиць міста.

НАДІЯ

Вкриває сніг пухкий ліси, поля, луки.
Стихню водяну вже закував мороз...
Невже це знов зима лютує навкруги?
Невже, що мріяв я, у мріях зосталось?

Я вірю: прийде час, розтопяться сніги,
Під подихом весни розкинуться луки,
А кригу зимову знесе потік могутий.
І з'являться пташки веселії, співучі.

Тяжкі дні минуть в завзятій боротьбі,
В щоденній метушні: то радість, то тривога.
Так, прийде час жаданої доби,
І радісно гукнуть мільйони: «Перемога!».
1942 р.

***

Така в грабіжника натура,
Поки не злізе з нього шкура

У нестримнім нещаднім ударі
Вам не буде ніде перепон».

Син сказав тоді матері рідній:
«Я життям своїм твердо клянусь,

Що в боях буду я непохитний,
Вірним сином твоїм назовусь».

Я зберу всіх синів Батьківщини
У міцну партизанську сім'ю,
Помстимось ворогам за руйни
І за сльози, за муку твою!».

Нас багато ще, може, поляже
У кривавім і тяжкім бою,
Зате з гордістю матінка скаже:
«Він поліг за Вітчизну свою».

Живим лишились вільна дорога,
До нового життя вільний шлях,
Та майбутня іще перемога
Буде взята у впертих боях.

***

Я бачив ті іскри кохання
Один тільки раз у житті.
Вони такі ніжні, грайливі,
Як сонце ясне навесні.

На фото (справа): сестра поета Олександра Григорівна під час зустрічі з учнями ЗОШ №1 ім.Т.Шевченка, 1973 р.

Анатолій КАРП'ЮК